

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра суспільних наук та документознавства

ФІЛОСОФІЯ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Методичні вказівки до вивчення дисципліни ОКР магістрів напряму
8.02010501 "Документознавство та інформаційна діяльність"

Затверджено на засіданні кафедри
суспільних наук та
документознавства
Протокол № 1 від 27.08.2014 р.

Кіровоград 2015

Філософія наукового пізнання. Методичні вказівки до вивчення дисципліни для магістрів напрямку 8.02010501 "Документознавство та інформаційна діяльність" / Укладач Лукашевич О.А.: КНТУ, 2015. – 26 с.

ПЕРЕДМОВА

Магістерська підготовка, яка орієнтована на підготовку фахівців у сфері науково-дослідної роботи, висуває нові вимоги щодо глибокого усвідомлення студентами-магістрантами сутності наукового пізнання, аналізу науки як специфічної форми пізнання, духовного виробництва і соціального інституту; ознайомлення із загальними закономірностями розвитку науки, її структурою, рівнями, методологією і методами наукового пізнання. На це розрахована нова навчальна дисципліна «Філософія наукового пізнання».

Дисципліна базується на знанні філософії, перш за все на таких її розділах як теорія пізнання, діалектика, на соціології, основах наукового дослідження і забезпечує формування світоглядної позиції майбутнього науковця, озброює філософськими основами та методологією наукового пізнання, забезпечує кваліфіковане проведення наукових досліджень, написання наукових робіт.

Мета вивчення даної дисципліни:

- сформувати знання студентів-магістрів даної спеціальності у галузі філософії науки,
- ознайомити студентів-магістрів з практичним застосуванням науково-методологічних знань у професійній діяльності,
- надати магістрантам основні методологічні прийоми та підходи у формуванні основ наукових досліджень.

Завдання вивчення дисципліни – сформувати основи наукової методології для практичного застосування в науково-дослідній діяльності.

У результаті вивчення дисципліни фахівець повинен **знати**:

- основні теоретичні положення філософії науки, мати поняття про предмет, методи, завдання філософії науки;
- історію взаємодії філософії і науки;
- роль філософії науки у сучасному житті;
- особливості природничого та гуманітарного знання, в тому числі у конкретних дисциплінах і використовуваних методах;
- сучасні теорії розвитку наукового знання;
- і розуміти природу кризи наук, що періодично виникають, і необхідність прийняття нових парадигм у науковому знанні;

вміти:

- синтезувати набуті знання з фахових та гуманітарних дисциплін у цілісне світосприйняття;
- застосовувати набуті філософські знання в процесі аналізу наявного стану науки, проблем та перспектив її розвитку;
- творчо використовувати загальнонаукову методологію у фахових наукових дослідженнях та практичній діяльності;
- формувати, логічно досконало висловлювати і аргументовано захищати власну позицію щодо актуальних проблем сучасної науки.

Пропоновані методичні вказівки до вивчення курсу "Філософія наукового пізнання" містять: програму курсу; тематику лекцій і практичних занять, включаючи завдання до самостійної роботи студентів; тематику рефератів; варіанти проблемно-пошукових завдань та список рекомендованої літератури.

Тематичний план навчальної дисципліни "Філософія наукового пізнання"

№ теми	Назва змістового модуля	Кількість годин
Семестр XI		
1.1. – 1.3.	Змістовий модуль I. Особливості та еволюція філософії наукового пізнання.	9
2.1. – 2.2.	Змістовий модуль II. Структура наукового пізнання, закономірності його розвитку	9
3.1. – 3.2.	Змістовий модуль III. Методологічна база наукового пізнання	6
Семестр XII		
1.1. – 1.4.	Змістовий модуль I. Ознаки пізнавальної діяльності, знання	14
2.1. – 2.3.	Змістовий модуль II. Методологія наукового дослідження як ядро філософії наукового пізнання	12
3.1. – 3.3.	Змістовий модуль III. Новітні підходи до науки	7

Програма з курсу "Філософія наукового пізнання" для студентів напрямку підготовки "Документознавство та інформаційна діяльність"

Лекції	13 годин
Практичні заняття	13 годин
Самостійна робота	32 годин

Разом **58 години**

Опис складу змістових модулів навчальної дисципліни "Філософія наукового пізнання"

Семестр XI

Змістовий модуль 1

Особливості та еволюція філософії наукового пізнання

Тема 1.1. Основні проблеми філософії науки

- 1.1.1 Філософія науки як нова галузь філософського знання.
- 1.1.2 Історія становлення філософії науки.

Тема 1.2. Наукове знання та його особливості

- 1.2.1 Феномен науки. Критерії науковості.
- 1.2.2 Функції наукового знання.
- 1.2.3 Проблема класифікації наук.

Тема 1.3. Основні історичні етапи розвитку науки

- 1.3.1. Передумови виникнення науки.
- 1.3.2 Основні етапи розвитку науки.
- 1.3.3 Особливості класичної науки .
- 1.3.4 Революція в природознавстві в кінці XIX ст. – початку XX ст. і формування некласичної науки.
- 1.3.5. Постнекласична наука як прояв постмодерну .

Змістовий модуль 2

Структура наукового пізнання, закономірності його розвитку

Тема 2.1. Структура наукового пізнання

- 2.1.1 Основні структурні елементи науки.
- 2.1.2 Емпіричний, теоретичний та метатеоретичний рівні пізнання.
- 2.1.3 Форми наукового пізнання: ідея, проблема, факт, гіпотеза, теорія, концепція .
- 2.1.4 Інші структурні елементи науки.

Тема 2.2. Динаміка науки, теоретичні моделі та закономірності розвитку

- 2.2.1 Кумулятивна модель розвитку науки.
- 2.2.2 Діалектико-матеріалістична модель.
- 2.2.3 Проблема росту знань у К. Поппера .
- 2.2.4 Концепція розвитку знань Т. Куна.
- 2.2.5 Науково-дослідна програма І. Лакатоса.
- 2.2.6 Методологічний анархізм П. Фейєрабенда.
- 2.2.7 Еволюційна модель С. Тулміна.
- 2.2.8 Загальні закономірності розвитку науки.

Змістовий модуль 3

Методологічна база наукового пізнання

Тема 3.1. Методологія наукового пізнання

- 3.1.1 Поняття методології.

- 3.1.2 Філософія та її роль у науковому пізнанні.
- 3.1.3 Діалектичний і метафізичний методи мислення та дослідження.

Тема 3.2. Методи наукового пізнання

- 3.2.1 Поняття методу. Класифікація методів.
- 3.2.2 Наукові методи емпіричного дослідження .
- 3.2.3 Методи теоретичного дослідження.
- 3.2.4 Загальнологічні методи.
- 3.2.5 Системний підхід у науковому пізнанні.

Семестр XII

Змістовий модуль 1

Ознаки пізнавальної діяльності, знання

Тема 1.1. Динаміка раціонального та ірраціонального в пізнавальній діяльності

- 1.1.1 Знання, його природа і типологія.
- 1.1.2 Раціональне, його типи, співвідношення з ірраціональним в науковому пізнанні

Тема 1.2. Проблема надійності знання. Сучасне розуміння пізнання світу

- 1.2.1 Скептицизм і пізнання світу.
- 1.2.2 Епістемологічний релятивізм – невід’ємна властивість наукового знання і пізнавальної діяльності.
- 1.2.3 Проблема істини в епістемології і філософії науки.

Тема 1.3. Наукове знання і пізнавальна діяльність як соціально-історичне явище і елемент культури

- 1.3.1 Проблеми соціокультурної зумовленості пізнання у філософії науки.
- 1.3.2 Цінності в пізнанні як форма проявлення соціокультурної зумовленості наукового пізнання.

Тема 1.4. Революційні зміни в науковому знанні та пізнавальній діяльності

- 1.4.1 Рухомі фактори та моделі розвитку науки.
- 1.4.2 Особливості наукових революцій в природничих та соціально-гуманітарних науках.

Змістовий модуль 2

Методологія наукового дослідження як ядро філософії наукового пізнання

Тема 2.1. Методи філософії наукового пізнання

- 2.1.1 Етапи, способи наукової діяльності та типи наукового знання.
- 2.1.2 Мова як засіб побудови та розвитку науки.

Тема 2.2. Початок дослідження: методи та форми знання

- 2.2.1 Проблема як форма наукового пізнання.
- 2.2.2 Методи дослідження і форми знання емпіричного дослідження.

Тема 2.3. Методологічні структури в системі теоретичного знання

2.3.1 Наукова картина світу та стиль мислення, їх методологічні функції в теоретичному пізнанні.

2.3.2 Методологічна роль парадигми та дослідницької програми в теоретичному знанні.

Змістовий модуль 3 ***Новітні підходи до науки***

Тема 3.1. Новації в сучасній науці

3.1.1 Загальні характеристики сучасної науки.

3.1.2 Синергетика як нова стратегія наукового пошуку.

3.1.3 Глобальний еволюціонізм і сучасна наукова картина світу.

3.1.4 Проблема позанаукового знання.

3.1.5 Осмислення взаємозв'язків наукових і соціальних цінностей як умова сучасного розвитку науки.

Тема 3.2. Нові методології: комп'ютеризація, системний підхід, синергетика

3.2.1 Комп'ютеризація науки, її проблеми та наслідки.

3.2.2 Системність і синергетика – нові парадигми методології науки

Тема 3.3. Соціально-гуманітарні науки і філософія як типи знання і пізнавальної діяльності

3.3.1 Особливості соціально-гуманітарного знання.

3.3.2 Філософія як тип знання.

ЛЕКЦІЇ – 5 год.

Семестр XI.

Модуль 1. Особливості та еволюція філософії наукового пізнання

Тема 1.1. Основні проблеми філософії науки – 1 год.

Філософія науки як нова галузь філософського знання.

Історія становлення філософії науки.

Література [1; 3; 17; 19]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати базові категорії філософії наукового пізнання.
2. З'ясувати роль і значення філософії науки.

Питання до самоконтролю

1. Які проблеми розглядає філософія науки?
2. Які основні проблеми розглядає філософія науки сучасності?

Тема 1.3. Основні історичні етапи розвитку науки –1 год.

Передумови виникнення науки.

Основні етапи розвитку науки.

Особливості класичної науки .

Революція в природознавстві в кінці XIX ст. – початку XX ст. і формування неklasичної науки.

Постнеklasична наука як прояв постмодерну .

Література [9; 12; 16; 17; 19]

Завдання для самостійної роботи

1. Опишіть сутність наукового методу Ньютона.
2. Проаналізуйте як співвідноситься об'єкт та суб'єкт у класичній, неklasичній і постнеklasичній науці.

Питання до самоконтролю

1. Які основні характеристики класичної науки?
2. Що таке протонаука?

Модуль 2. Структура наукового пізнання, закономірності його розвитку

Тема 2.1. Структура наукового пізнання – 2 год.

Основні структурні елементи науки.

Емпіричний, теоретичний та метатеоретичний рівні пізнання.

Форми наукового пізнання: ідея, проблема, факт, гіпотеза, теорія, концепція.

Інші структурні елементи науки.

Література [7; 8; 15; 16; 19]

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати, які елементи складають структуру науки.
2. Опишіть, у яких формах існує наукове пізнання.

Питання до самоконтролю

1. Що таке парадигма та яка її роль в наукового пізнанні?
2. Що таке наукова картина світу й основні етапи її розвитку?

Модуль 3. Методологічна база наукового пізнання

Тема 3.1. Методологія наукового пізнання – 1 год.

Поняття методології.

Філософія та її роль у науковому пізнанні.

Діалектичний і метафізичний методи мислення та дослідження.

Література [5; 11; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвати відомі Вам методи наукового пізнання.

2. Порівняйте діалектичний і метафізичний методи мислення та дослідження.

Питання до самоконтролю

1. Що таке методологія?
2. Які функції виконує філософія в науковому пізнанні?

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ – 5 год.

Модуль 1. Особливості та еволюція філософії наукового пізнання

Тема 1.2. Наукове знання та його особливості – 1 год.

Феномен науки. Критерії науковості.

Функції наукового знання.

Проблема класифікації наук.

Література [1; 4; 17; 19]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть критерії можна класифікування науки.
2. З'ясувати чим відрізняється наукове пізнання від буденного, художнього.

Питання до самоконтролю

1. Які основні риси наукового пізнання?
2. Як розмежувати науку і не науку?

Модуль 2. Структура наукового пізнання, закономірності його розвитку

Тема 2.2. Динаміка науки, теоретичні моделі та закономірності розвитку – 3 год.

Кумулятивна модель розвитку науки.

Діалектико-матеріалістична модель.

Проблема росту знань у К. Поппера .

Концепція розвитку знань Т. Куна.

Науково-дослідна програма І. Лакатоса.

Методологічний анархізм П. Фейєрабенда.

Еволюційна модель С. Тулміна.

Загальні закономірності розвитку науки.

Література [9; 20; 22; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть закономірності розвитку науки.
2. Порівняйте 2 концепції (на вибір).

Питання до самоконтролю

2. Які існують моделі розвитку науки?
3. Що таке фальсифікація і які вимоги до зростання знання у концепції К. Поппера?

Модуль 3. Методологічна база наукового пізнання

Тема 3.2. Методи наукового пізнання – 1 год.

Поняття методу. Класифікація методів.

Наукові методи емпіричного дослідження .

Методи теоретичного дослідження.

Загальнологічні методи.

Системний підхід у науковому пізнанні.

Література [5; 11; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвати методи, які Ви використовували при написанні курсових робіт.
2. Охарактеризуйте методи побудови наукових теорій.

Питання до самоконтролю

1. Що таке система?
2. Що таке метод і яка його функція в науковому пізнанні?

ЛЕКЦІЇ – 8 год.

Семестр XII.

Модуль 1. Ознаки пізнавальної діяльності, знання

Тема 1.1. Динаміка раціонального та ірраціонального в пізнавальній діяльності – 1 год.

Знання, його природа і типологія.

Раціональне, його типи, співвідношення з ірраціональним в науковому пізнанні.

Література [5; 11; 19]

Завдання для самостійної роботи

1. Порівняйте: ірраціональне та раціональне.
2. Охарактеризуйте, у чому відмінності знання та віри.

Питання до самоконтролю

1. Які властивості знання як соціального явища?
2. Як дослідники визначають поняття «знання»?

Тема 1.3. Наукове знання і пізнавальна діяльність як соціально-історичне явище і елемент культури – 1 год.

Проблеми соціокультурної зумовленості пізнання у філософії науки.

Цінності в пізнанні як форма проявлення соціокультурної зумовленості наукового пізнання.

Література [3; 5; 11; 19; 21]

Завдання для самостійної роботи

1. Опишіть об'єктивні та суб'єктивні характеристики категорії цінності.

2. Поясніть співвідношення понять «цінність», «оцінка», «аксіологія».

Питання до самоконтролю

1. Що таке ціннісні універсали?

2. Яку роль відіграють цінності у процедурі вибору теорії?

Модуль 2. Методологія наукового дослідження як ядро філософії наукового пізнання

Тема 2.1. Методи філософії наукового пізнання – 2 год.

Етапи, способи наукової діяльності та типи наукового знання.

Мова як засіб побудови та розвитку науки.

Література [2; 5; 11; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте особливості мови гуманітарних наук.

2. Поясніть статичну та динамічну структуру наукової діяльності

Питання до самоконтролю

1. Що таке методологія, її рівні, функції?

2. Що таке наукова мова, її особливості?

Тема 2.3. Методологічні структури в системі теоретичного знання – 2 год.

Наукова картина світу та стиль мислення, їх методологічні функції в теоретичному пізнанні.

Методологічна роль парадигми та дослідницької програми в теоретичному знанні.

Література [2; 5; 13; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте суть поняття «науково-дослідна програма», її створювач.

2. Поясніть суть гіпотези у науковому дослідженні.

Питання до самоконтролю

1. Що таке методологія, її рівні, функції?
2. Що таке парадигма, її сенс у філософії?

Модуль 3. Новітні підходи до науки

Тема 3.1. Новації в сучасній науці – 1 год.

Загальні характеристики сучасної науки.

Синергетика як нова стратегія наукового пошуку.

Глобальний еволюціонізм і сучасна наукова картина світу.

Проблема позанаукового знання.

Осмислення взаємозв'язків наукових і соціальних цінностей як умова сучасного розвитку науки.

Література [2; 7; 11; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте суть поняття «синергетика».
2. Поясніть суть глобального еволюціонізму, його типи.

Питання до самоконтролю

1. Які головні характеристики сучасної постнекласичної науки?
2. Наскільки важлива етика науки в сучасному суспільстві?

Тема 3.2. Нові методології: комп'ютеризація, системний підхід, синергетика – 1 год.

Комп'ютеризація науки, її проблеми та наслідки.

Системність і синергетика – нові парадигми методології науки

Література [2; 7; 11; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте суть поняття «фрейм», його природа та функції.
2. Поясніть суть глобального еволюціонізму, його типи.

Питання до самоконтролю

1. В чому суть філософського принципу системності?
2. Чим відрізняються принципи синергетики від стереотипів класичної науки?

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ – 8 год.

Модуль 1. Ознаки пізнавальної діяльності, знання

Тема 1.2. Проблема надійності знання. Сучасне розуміння пізнання світу – 2 год.

Скептицизм і пізнання світу.

Епістемологічний релятивізм – невід’ємна властивість наукового знання і пізнавальної діяльності.

Проблема істини в епістемології і філософії науки.

Література [11; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть основні концепції істини, поясніть їх співвідношення.
2. Розкрийте проблему істини в епістемології і філософії науки.

Питання до самоконтролю

1. Що таке критерії істини, які їх види?
2. Як Ви розумієте положення, що суб’єкт це основа і «умова можливості» істини?

Тема 1.4. Революційні зміни в науковому знанні та пізнавальній діяльності – 2 год.

Рухомі фактори та моделі розвитку науки.

Особливості наукових революцій в природничих та соціально-гуманітарних науках.

Література [7; 11; 19; 21; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть наукові товариства (школи та напрямки), виявіть парадигми в історії документознавства.
2. Наведіть приклад кумуляції в історії дисципліни (на вибір).

Питання до самоконтролю

1. Які існують моделі розвитку науки?
2. У чому особливості розуміння наукової революції у вітчизняній філософії науки?

Модуль 2. Методологія наукового дослідження як ядро філософії наукового пізнання

Тема 2.2. Початок дослідження: методи та форми знання – 1 год.

Проблема як форма наукового пізнання.

Методи дослідження і форми знання емпіричного дослідження.

Література [2; 4; 15; 19; 23]

Завдання для самостійної роботи

1. Поясніть положення Платона «питання важче відповіді».
2. Опишіть, які методи використовуються на початкових стадіях дослідження.

Питання до самоконтролю

1. Що таке псевдо проблеми, назвіть їх види?
2. Що таке проблемна ситуація?

Модуль 3. Новітні підходи до науки

Тема 3.3. Соціально-гуманітарні науки і філософія як типи знання і пізнавальної діяльності – 1 год.

Особливості соціально-гуманітарного знання.

Філософія як тип знання.

Література [2; 7; 11; 19; 21]

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст поняття «хронотоп».
2. Поясніть чому в гуманітарних дослідженнях існує проблема абстрауцій.

Питання до самоконтролю

1. Яка роль і місце системи цінностей вченого в гуманітарному пізнанні?
2. У чому полягають методологічні відмінності гуманітарних наук від природничих?

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ

з курсу "Філософія наукового пізнання"

1. Виникнення і розвиток філософії наукового пізнання.
2. Наука як соціокультурний феномен
3. Структура наукового знання та його динаміка.
4. Методологія наукового пізнання.
5. Герменевтична методологія.
6. Співвідношення філософії і науки. Предметна сфера філософії і науки.
7. Етапи розвитку філософії науки (позитивізм, емпіриокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм).
8. Особливості філософії науки кінця XX - початку XXI століття. Математизація, теоретизація та діалектизація сучасної науки.
9. Прийоми і засоби емпіричного дослідження: опис, порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент, аналіз, індукція.
10. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження.
11. Структурні компоненти теоретичного пізнання: проблема, гіпотеза, теорія, закон.
12. Структура і функції наукової теорії.
13. Закон як ключовий елемент наукової теорії. Класифікація законів.
14. Раціональність як спосіб відношення людини до світу.
15. Історичні типи наукової раціональності: класичний, некласичний, постнекласичний.
16. Багатоманітність форм знання. Наукове і позанаукове знання.
17. Передумови наукових знань в стародавньому світі.

18. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження.
19. Співвідношення фактів і узагальнень в науці.
20. Етапи розвитку філософії науки (позитивізм, емпіриокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм).
21. Феноменологічна філософія науки Е. Гусерля як спроба подолання кризи європейських наук.
22. Наукове і позанаукове знання.
23. Наукове знання як система, його особливості і структура.
24. Співвідношення філософії і науки. Предметна сфера філософії і науки.
25. Моделі розвитку науки.

Загальні вимоги до рефератів

Реферат є найпростішою формою наукового дослідження, мета якого полягає в ознайомленні студентів з навчальною літературою, виробленні умінь, необхідних для здійснення бібліографічного пошуку, оволодіння науковим, науково-популярним стилем викладу засвоєної інформації у вигляді стислої усної або письмової доповіді. В подальшому це має допомогти студентам у написанні тез доповідей на конференції, статей, курсових та дипломних проектів.

Реферати пишуться на аркушах формату А-4, загальний обсяг 12-15 стор. Рукописного або друкованого тексту. Титульна сторінка включає такі компоненти: назву міністерства, навчального закладу, факультету, тему реферату, прізвище і групу студента, який писав реферат, прізвище викладача, який має перевірити дану роботу. На наступній сторінці подається план реферату за простою або складною формою. Зміст реферату обов'язково включає три компоненти: вступ, основна частина, висновки.

У вступі розкривається актуальність теми, висвітлюються питання історіографії; в основній частині студент демонструє володіння матеріалом, уміння його компонувати відповідно до поставленої мети, уміння логічно висловлювати свої думки; у висновках підсумовуються результати проведених студентом досліджень, які можуть подаватися довільно.

Реферат завершує список використаної літератури, оформлений відповідно до вимог бібліографії, тобто в алфавітному порядку і включає прізвище автора, його ініціали, назву праці, місце і рік видання, назву видавництва, кількість сторінок. Наприклад: Бокань В. А. Культурологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 136 с.

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ЗАВДАННЯ з курсу "Філософія наукового пізнання"

1. Двозначність визначення науки.

2. Розмежування наукового і ненаукового знання.
3. Мета і предмет філософії науки.
4. Основні аспекти філософського вивчення науки.
5. Розрізнення емпіричного і теоретичного: факт і теорія.
6. Структура емпіричного дослідження.
7. Проблема істини у філософії науки.
8. Методологічні новації античності
9. Методологічні настанови мислителів Середніх віків.
10. Пошук методу в епоху Відродження.
11. Теорія пізнання Канта.
12. Основи наукової раціональності.
13. Ідея кумулятивізму знання.
14. Методологічний фальсифікаціонізм К. Поппера.
15. Неопозитивістська концепція науки.
16. Концепція наукових революцій Т. Куна.
17. Тематичний аналіз науки Дж. Холтона.
18. Еволюціоністська модель розвитку науки (Тулмін, Хукер, Хахлвег та ін.).
19. Критика науки.
20. Теорія «онтологічної відносності» В. Куайна.
21. Методологія науково-дослідних програм І. Лакатоса.
22. Анархічна епістемологія П. Фейєрабенда.
23. «Строга наука» Е. Гуссерля.
24. Герменевтика «наук про дух» Г.-Г. Гадамера.
25. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
26. Чуттєвий рівень пізнання, його форми та особливості.
27. Раціональне пізнання та абстрактне мислення.
28. Єдність чуттєвого і раціонального в пізнанні..
29. Поняття «знання».
30. Проблема істини у пізнанні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Будко В.В. Философия науки: учебное пособие / В. В. Будко. – Харьков: Консул, 2005. – 268 с.
2. Горохов В. Г. Основы философии техники и технических наук / В.Г. Горохов. – М.: Гардарики, 2007. – 336 с.
3. Б.Н. Дзегутанов, В.И. Стрельченко, В.В. Балахонский, Т.Н. Хон. История и философия науки : учебное пособие для аспирантов – СПб.: "Питер", 2006. – 368 с.
4. Гришунин С. И. Философия науки. Основные концепции и проблемы : учебное пособие / С.И. Гришунин. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.
5. Добронравова І. С. Філософія і методологія науки: підручник / І.С. Добронравова, Л. І. Сидоренко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр

„Київський університет”, 2008. – 223 с.

6. Історія філософії : Підручник для вищої школи. – Х.: Прапор, 2003. – 768 с.

7. История и философия науки / Под ред. А. С. Мамзина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с.

8. История и философия науки (Философия науки) / Под ред. Ю. Крянева, Л. Моториной. – М.: Альфа-М; Инфра-М, 2011. – 416 с.

9. История информатики и философия информационной реальности: учеб. пос. для ВУЗов / Под ред. Р. М. Юсупова, В. П. Котенко. – М.: Академический проект, 2007. – 429 с.

10. Кохановский В. П. Основы философии науки: учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский, Т. Г. Лешкевич, Т. П. Матяш., Т. Б. Фатхи. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 603 с.

11. Кохановский В. П. Философия и методология науки / В.П. Кохановский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 576с.

12. Кремінь В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник / В.Г. Кремінь, В.В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.

13. Катренко А.В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації: навчальний посібник / А. В. Катренко. – Львів: Науковий світ – 2000. – 424 с.

14. Ладанюк А.П. Основы системного анализа: навчальний посібник/А.П. Ладанюк . – Вінниця: Нова книга, 2004 – 176 с.

15. Лебедев С. А. Философия науки : учеб. пос. для ВУЗов / С. А. Лебедев. – М.: Академический проект, 2006. – 736 с.

16. Липкин А.И. Философия науки / А.И. Липкин. – М. : Эксмо, 2007. – 608 с.

17. Микешина Л. А. Философия науки/ Л. А. Микешина. – М.: Прогресс-Традиция : МПСИ : ФЛИНТА, 2005. – 464 с.

18. Мочалов И.И., Оноприенко В.И. В.И. Вернадский: Наука. Философия. Человек. Кн.І. Наука в исторических и социальных контекстах. / И.И. Мочалов, В.И. Оноприенко. – М.: – ИИЕТ им. С.И. Вавилова РАН, 2008. – 408 с.

19. Сергієнко В.В. Філософські проблеми наукового пізнання : навчальний посібник. / В. В. Сергієнко – Кременчук : Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. – 103 с.

20. Степин В. С. Философия науки. Общие проблемы / В. С. Степин. – М.: Гардарики, 2005. – 384 с.

21. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А. Философия науки и техники/ В. С. Степин, В. Г. Горохов, М. А. Розов. – М : Гардарики, 1996. – 214 с.

22. Цехмистро И. З. Холистическая философия науки / И. З. Цехмистро – Сумы: ВТД „Університетська книга”, 2002. – 364 с.

23. Штанько В.И. Философия и методология науки : учебное пособие для аспирантов естественнонаучных и технических специальностей /В. И. Штанько – Харьков : ХНУРЕ, 2002. – 292 с.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ
з курсу "Філософія наукового пізнання"

1. Філософський аналіз поняття «наука».
2. Функції науки.
3. Співвідношення філософії і науки.
4. Функції філософії у науковому пізнанні.
5. Місце філософії наукового пізнання у структурі суміжних дисциплін.
6. Роль філософії науки в сучасному науковому пізнанні.
7. Предмет і функції філософії наукового пізнання.
8. Місце та значення філософської герменевтики в науковому пізнанні.
9. Поняття пізнання та його види.
10. Специфіка наукового знання.
11. Структура наукового пізнання.
12. Проблема істини у пізнанні.
13. Методологія наукового пізнання.
14. Теоретизація сучасної науки. Природа теоретичних об'єктів науки та їх співвідношення з об'єктивною дійсністю (проблема реальності в сучасній науці).
15. Еволюція взаємозв'язку філософії та науки.
16. Проблема визначення науки.
17. Розмежування наукового і ненаукового знання.
18. Міф, технологія, наука.
19. Етичні настанови науки. Наука і суспільство.
20. Функції наукового дослідження.
21. Розрізнення емпіричного і теоретичного: факт і теорія.
22. Загальнонаукові методи.
23. Проблема істини у філософії науки.
24. Проблема співвідношення науки і техніки.
25. Ідеал науковості і проблема редукціонізму.
26. Релятивізм наукового знання.
27. Ідея кумулятивізму знання.
28. Позитивістська концепція науки та метафізики.
29. Еволюціоністська модель розвитку науки.
30. Концепція наукових революцій.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ
з курсу "Філософія наукового пізнання"

1. Які проблеми розглядає філософія науки.
2. Які основні проблеми розглядає філософія науки сучасності.
3. Назвіть історичні типи зв'язків філософії та науки.
4. Основні ідеї позитивізму.
5. У чому сутність концепції „верифікації”.
6. Охарактеризуйте позитивні ідеї позитивізму.
7. Назвіть основних представників постпозитивізму і проблемне поле їх досліджень.

8. У чому полягає сутність прагматизму.
9. У чому полягає основна ідея феноменології.
10. Що таке герменевтика.
11. Назвіть основні риси наукового пізнання.
12. Назвіть відмінності наукового пізнання від буденного, художнього.
13. Як розмежувати науку і не науку.
14. Назвіть критерії класифікації науки.
15. Що таке протонаука.
16. Назвіть основні характеристики класичної науки.
17. У чому полягає сутність наукового методу Ньютона.
18. Які риси притаманні некласичній науці.
19. Особливості постнекласичної науки.
20. Як співвідноситься об'єкт та суб'єкт у класичній, некласичній і постнекласичній науці.
21. Назвіть елементи, що формують структуру науки.
22. Назвіть рівні пізнання, та яким чином вони пов'язані між собою.
23. Що таке парадигма та яка її роль в науковому пізнанні.
24. У яких формах існує наукове пізнання.
25. Охарактеризуйте основні вимоги до гіпотези.
26. Яка роль ідеалів і норм наукового пізнання.
27. Що таке теорія, і яка її структура.
28. Що таке наукова картина світу й основні етапи її розвитку.
29. Моделі розвитку науки.
30. Що таке фальсифікація і які вимоги до зростання знання у концепції К. Поппера.
31. Яка роль наукової революції в концепції Т. Куна.
32. Як пояснює розвиток науки І. Лакатос.
33. У чому полягає методологічний плюралізм і анархізм П. Фейєрабенда.
34. Яка особливість концепції розвитку науки С. Тулміна.
35. Назвіть закономірності розвитку науки.
36. Що таке методологія.
37. Які функції виконує філософія в науковому пізнанні.
38. Що таке діалектика.
39. Що таке метафізика.
40. Що таке метод і яка його функція в науковому пізнанні.
41. Назвіть методи емпіричного дослідження.
42. Назвіть загальнологічні методи.
43. Охарактеризуйте методи побудови наукових теорій.
44. У чому особливість методу дедукції.
45. Які виділяють переваги експерименту в науковому пізнанні.
46. Назвіть основні риси гіпотетико-дедуктивного методу.
47. Що таке система.
48. В яких випадках застосовується системний підхід.
49. Принципи системного підходу.
50. Назвіть головні характеристики сучасної постнекласичної науки.

51. Що таке синергетика.
52. Що таке глобальний еволюціонізм і які типи еволюції він включає.
53. Чи вільна наука від цінностей.
54. Чи пов'язані соціальні та наукові цінності.
55. Наскільки важлива етика науки в сучасному суспільстві.
56. Як ставиться сучасна наука до інших форм пізнання світу.
57. Абстрактне (логічне) пізнання: співвідношення категорій «розсудливість» і «розум».
58. Суть підходу Б. Расела до знання.
59. Співвідношення раціонального та ірраціонального в науковому пізнанні.
60. Репрезентація як пізнавальна операція в науковому пізнанні .
61. Концепція репрезентації М. Вартофського.
62. Інтерпретація як базова операція гуманітарного знання.
63. Інтерпретація та цінності в соціальному пізнанні. М. Вебер.
64. Інтерпретація в навчаннях про культуру.
65. Охарактеризуйте конвенції в соціально-гуманітарному знанні.
66. К. Поппер про конвенціональну природу норм і правил в науці.
67. Яку роль відіграє комунікація у пізнанні.
68. Як співвідносяться скептицизм і догматизм.
69. Скептицизм: виникнення та основні положення.
70. Основні ідеї скептицизму Д. Юма.
71. Що таке релятивізм, його основні форми.
72. Релятивізм у соціально-гуманітарному знанні. К. Манхейм.
73. Охарактеризуйте істину в гуманітарному знанні.
74. Охарактеризуйте основні концепції істини.
75. Ціннісні орієнтації в науковому пізнанні та проблема вибору.
76. Що таке «несумірність» в науковому знанні.
77. Яким чином відбувається поєднання еволюції та революції в історії науки.
78. У чому полягають особливості проблемної ситуації: проблема як структурна одиниця наукового знання.
79. Особливості постановки проблем в гуманітарному знанні.
80. Охарактеризуйте поняття стилю наукового мислення в методології науки.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

Абсолют (лат. Absolutus - довершений, безумовний, необмежений) – те, що нічим не зумовлене, ні від чого не залежне. У філософії під абсолютном розуміють Бога, субстанцію, ідею (Гегель). Абсолютне протилежне відносному (зумовленому, залежному).

Абстракція (лат. Abstractio - віддалення) – мислене відокремлення окремих властивостей предметів і перетворення їх на самостійні об'єкти

(наприклад, електропровідність, твердість, вартість тощо). Більшість наукових понять утворені в такий спосіб.

Абсурд (лат. *Absurdus* - немилозвучний, безглуздий) – нісенітниця, позбавлена сенсу дія. У філософії Камю - одне з головних понять, яке характеризує життя людини.

Агностицизм (грец. *Agnostos* - *непізнаний*) – напрям у філософії, прихильники якого заперечують пізнаванність суті речей, об'єктивної істини (Юм, Кант, позитивісти). Агностики протиставляють світ як він нам даний (пізнаваний) і світ сам по собі (принципово недосяжний). Знання, з їх точки зору, не дає відображення сутності дійсності, а в кращому разі обслуговують утилітарні потреби людей. Корені агностицизму в принциповій незавершеності процесу пізнання.

Аксіома (грец. *Axioma* - значуще, *сприйняте положення*) – твердження, яке при побудові теорії приймається за очевидну істину, на якій ґрунтуються інші твердження.

Аксіоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, коли за її основу беруться аксіоми, з яких усі інші твердження цієї теорії виводяться логічним шляхом (доведенням).

Алогізм – непослідовність у міркуваннях, зумовлена порушенням законів логіки.

Аналіз – метод пізнання, який полягає в розчленуванні цілого на частини.

Аналогія – умовивід, в якому на основі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про їх можливу схожість за іншими ознаками. А. складає основу моделювання.

Анігіляція (грец. *a* — не, лат. *nihil* — ніщо) – взаємодія елементарних частинок і античастинок, внаслідок якої вони перетворюються в інші форми матерії, напр. перетворення електрона і позитрона в пару фотонів (електрон-позитронна анігіляція).

Анігіляція показує перетворення частинок однієї форми матерії (речовини) в ін. форму (поле), відповідно до основних законів природи — збереження енергії і закон збереження імпульсу. Спостерігають і зворотний процес, який називається утворенням пар, напр., утворення електрона і позитрона з фотона.

Антропоцентризм – філософський принцип, згідно з яким людина вважається центром Всесвіту, найвищою метою всього, що відбувається у світі.

Архетип – первинні, вроджені психічні структури, первинні схеми образів фантазії, що містяться в так званому колективному несвідомому й апіорно формують активність уяви; складають основу загальнолюдської символіки, виявляються у міфах і віруваннях, снах, творах літератури тощо.

Верифікація – у неопозитивізмі операція, за допомогою якої встановлюють осмисленість висловлювання. Полягає у зведенні висловлювань до чуттєвих фактів. Неопозитивісти прийшли до висновку, що релігійні та філософські твердження, на відміну від наукових, не підлягають верифікації. Поппер розвинув принцип верифікації до фальсифікації.

Відчуття – відображення у свідомості людини певних сторін, якостей предметів, які безпосередньо діють на органи чуття.

Волюнтаризм (лат. *Voluntarius* - залежність від волі) – течія в метафізиці (і психології), яка в основу світових процесів (і психологічного життя людини) ставить волю як ірраціональне, тобто несвідоме начало. Найвідоміші представники - Шопенгауер, Ніцше, які проголосили основою всіх явищ світу і людського життя волю.

Герменевтика (грец. *Hermeneuein* - пояснювати, тлумачити) – філософський метод тлумачення та розуміння феноменів культури, зокрема текстів, їх залежності від контексту культури, в якому він існував, і від культури суб'єкта, який здійснює інтерпретацію.

Гештальт (від нім. *Gestalt* - форма) – філософське поняття, що позначає об'єкт у його цілісності, без розчленування на складові частини, цілісна структура, яка формується у свідомості людини при сприйнятті об'єктів або їхніх образів.

Гіпотеза – форма знання, основою якого є передбачення, сформульоване за допомогою певних фактів, але це знання є невизначеним і потребує доведення.

Гіпотетико-дедуктивний метод – спосіб теоретичного дослідження, який передбачає створення системи дедуктивне пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводять твердження про емпіричні факти.

Гносеологія – теорія пізнання, одна з головних філософських дисциплін, яка досліджує закономірності процесу пізнання.

Дискретність (лат. *Dicretus* - перервність) – розподільність, перерваність.

Діалектика (грец. *Dialectike* - мистецтво вести бесіду) – один з методів філософії, згідно з яким будь-яке явище перебуває в зміні, розвитку, в основі якого взаємодія (боротьба) протилежностей (Гегель, Маркс). Основні ідеї Д. за Гегелем: перехід кількісних змін в якісні, взаємопроникнення протилежностей і заперечення заперечення.

Емпіризм – філософський напрям, який основою пізнання вважає чуттєвий досвід (емпірію).

Епістемологія (грец. *Epistemologia* - теорія пізнання) – частина філософії, що вивчає загальні риси процесу пізнання та результат знання: основи і межі; достовірність і недостовірність. Вживається переважно як вчення про наукове пізнання.

Інтенція (лат. *Intentio* - стремління) – спрямованість акту свідомості на певний предмет. Наприклад, у сприйманні дерево, будинок, в міркуванні - числа, в фантазії - русалки і т. ін.

Каузальність (лат. *Causa* - причина) – те ж. що і причинність.

Метафізика – уможлядне вчення про найзагальніші види буття - світ, Бога й душу.

Онтологія – вчення про першооснови буття.

Пізнання – процес цілеспрямованого відтворення дійсності в абстрактних образах (поняттях, теоріях) людиною. Пов'язане з практичною діяльністю і зумовлене суспільним буттям людини.

Постулат (лат. *Postulatum* - вимога) – вихідне твердження, яке при побудові теорії приймається без доведення. Те ж, що й аксіома.

Рефлексія (лат. *Reflexio* - вигин, відображення) – акт пізнання, предметом якого є пізнавальна діяльність свідомості, «Я». Пізнання можна досліджувати через результати - зміну наукових ідей, теорій - об'єктивний метод, або через аналіз суб'єктивної діяльності пізнання - рефлексія. В цьому розумінні використовується Декартом, Локком, Гуссерлем.

Сенсуалізм (лат. *Sensus* - почуття, відчуття) - напрям у гносеології, згідно з яким відчуття є єдиним джерелом пізнання. Представники Локк, Берклі, Мах та ін. Поняття близьке за змістом емпіризму.

Суб'єктивізм – філософський напрям, який пояснює все суще через наявність свідомості суб'єкта.

Фальсифікаціонізм – принцип демаркації науки від «метафізики» (як альтернатива принципу верифікаціонізму), згідно з яким універсальне твердження є істинним, якщо жодне одиничне твердження, яке логічно випливає з нього, не є хибним. Запропонований К. Поппером.

Філософія науки – це розділ філософії, предметом якого є цілісне і комплексне осмислення науки як специфічної галузі людської діяльності в усіх її іпостасях - пізнавальній, методологічній, соціокультурній та ін.

Навчально-методичне видання

Філософія наукового пізнання

Методичні вказівки до вивчення дисципліни

для студентів напряму підготовки

6.020105 "Документознавство та інформаційна діяльність"

Укладач: Лукашевич О.А.

Підписано до друку 13.01.2015. Формат 84x108 1/16. Ум. друк. арк. 1,5.

Зам. № 9. Тираж 50 прим.